

GHEORGHI GOSPODINOV – UN MAESTRU AL PROVOCĂRILOR

Cătălina PUIU

From its very publishing in 1999, Georgi Gospodinov's book *Natural novel* has been greatly applauded by the Bulgarian critics, being republished already six times as well as translated into over ten languages.

Its topic is almost trite: a young couple on the verge of separation have to reach an understanding regarding sharing their mutual belongings. Hence the story seems to unreel very slowly and unforeseeably. Truth be told, the text represents a *mixtum compositum*, a fiction impossible to arrange in an apparent order, decipherable only in postmodern key.

Natural novel is a book about Bulgaria of the 90's, about how we were as well as about how we are.

Key words: Georgi Gospodinov, a natural novel, Bulgaria of the 90's, a postmodern key, *mixtum compositum*

Încă de la apariția sa, în 1999, cartea lui Gheorghî Gospodinov, *Un roman natural*, a fost bine primit de critica bulgară, fiind reeditată până acum de șase ori și tradusă în peste zece limbi. Publicații prestigioase precum „Le Nouvel Observateur”, „The New York Times”, „The Times”, „The Guardian” au catalogat romanul drept „original și distractiv”, „anarhic, experimental”, „filozofic și în același timp ancorat în realitate”, „plin de umor și melancolie”.

Cheia de boltă a narațiunii se inspiră dintr-o idee a filozofului francez Michel Foucault expusă concis în cele două fraze pe care Gheorghî Gospodinov le alege drept motto al cărții: „Istoria romanului nu e nimic altceva decât relatarea celor văzute. De aici provine și simplitatea lui evidentă și atitudinea, care, la prima vedere, pare naivă – așadar e simplă și impusă de evidențialitatea faptelor.”

Subiectul este aparent banal: aflați în plin divorț, doi tineri ajung la momentul dureros al împărțirii lucrurilor comune. El nu se împacă cu ideea despărțirii, deși fizic sunt separați de un an de zile. Ea poartă în pânțecă bebelușul altuia. De aici povestea pare a se derula lent și previzibil. De fapt, este povestea lui, scrisă la persoana I, dar în cheie postmodernă. Naratorul are același nume cu autorul, ba mai târziu se înserează în

text povestea unui vagabond intelectual sărăcit, tot Gheorghii Gospodinov. Cartea este un *mixtum compositum*, un text imposibil de aranjat într-o ordine aparentă, care introduce, decupează, colajează tot felul de istorii: *Istoria wc-ului*, *Istoria muștelor*, *Lista plăcerilor în anii '60*, *Însemnările naturalistului*, fragmente dintr-un *Ghid al grădinarului amator* sau pasaje științifice despre viața și înmulțirea albinelor. Cititorul, participant activ în actul receptării, va trebui în final să refacă puzzle-ul narativ. Interesantă este soluția pe care autorul o oferă: toate combinațiile sunt posibile și credibile.

Gospodinov excelează în arta începuturilor abrupte, percutante:

Ne despărțim. În vis despărțirea e legată doar de părăsirea casei. În cameră totul e împachetat, cutiile de carton sunt aranjate până la tavan și cu toate astea e mult spațiu¹.

Sunt însărcinată, mi-a spus soția în seara aia. Nimic mai mult. Filmul și literatura propun două variante de reacție în astfel de cazuri:

- a) Bărbatul e surprins, dar fericit. Se uită tâmp, se duce la ea, o ia în brațe. Atent, să nu rănească bebelușul. Nu știe că e doar un pumn de celule. [...]
- b) Bărbatul e neplăcut surprins [...]. Își ascunde prost iritarea, nu-și dorește copilul, a înșelat-o. În plan apropiat, ochii femeii².

Universul prozastic respiră tristețe după clipele frumoase petrecute împreună de cei doi în anii studenției:

Aici suntem chiar la începutul relației. Undeva prin anul doi de facultate. Hoinăream pe Șipka, pe lângă Parcul Doctorilor. Eu, ea și Veso, întotdeauna toți trei. Un an întreg cunoscutei s-au întrebat cu care dintre noi era ea. Fiecare e surprins într-o poziție nefirească în timpul mersului.

Oare am fost atât de fericiți pe-atunci?³

nostalgie după lungile seri cu prietenii comuni, regrete pentru cele întâmplare: „Azi se împlinește un an de la divorțul cu Ema. Încă nu mi-am adunat de la ea unele vise și alte mărunțișuri”⁴. În spatele acestor rânduri, viața pentru erou apare anostă, searbădă, cu un gust sălcii. Dacă n-ar fi așa, la ce bun expresii de genul: „viața asta nenorocită”, „toată viața asta de rahat”, „beau pentru nenorocita asta de situație postmodernă”⁵.

Constituind, la prima vedere, o lectură facilă, cotidiană, cu un subiect banal și fără mari schimbări în traiectoria eroilor, textul ascunde, ca într-o țesătură dublă, delicii și provocări intelectuale. Cititorul are permanenta senzație că ficțiunea epică stă sub

¹ G.Gospodinov, *Естествен роман*, Plovdiv, Janet 45, 2006, p.7.

² *Idem*, p.38.

³ *Ibidem*, p.59.

⁴ *Ibidem*, p.142.

⁵ *Ibidem*, p.63, 33, 147.

semnul spuselor lui Eliot: „Timpul prezent și timpul trecut/ Sunt probabil amândouă prezente în timpul viitor/ Iar timpul viitor cuprins în timpul trecut”¹. Eliot este citat de două ori cu fragmente din *Miercurea cenușii*, fragmente care susțin evoluția narativă a personajului principal. Studentul aflat la Lisabona la o întâlnire a tinerilor din toată lumea, solitar asemeni eroilor bardului american își pune întrebări existențiale, vrea să oprească timpul pentru a surprinde clipa eternă: „Întrucât nu pot spera că o să mă întorc aici/ Întrucât nu pot spera că o să mă întorc/ Strigând în lacrimi talentul unui asau avântul celuiilalt / Eu nu mai aspir să aspir și să reușesc”².

În penultimul capitol, naratorul, devenit între timp om al străzii, la o întâlnire cu foști colegi de breaslă și prieteni, repetă aceleași cuvinte. Textul ascunde capcane, fire narrative transparente, vizibile doar pentru un cititor avizat.

Ce legătură există între citatele din Eliot și definiția poetului din dialogul despre artă *Ion* de Platon? „Poetul este o făptură ușoară, înaripată și sacră, în stare să creeze ceva doar după ce-l pătrunde harul divin și își iese din sine, părăsit de judecată”³. Simplu. Eliot este de acord cu Platon care declară: „Artistul nu creează decât în stare de posesiune, paternitatea operei nu-i aparține lui, ci zeului care-l inspiră”⁴. Și iată cu ce simplitate grațioasă face G. Gospodinov trecerea spre un alt subiect: „miezul poeziei”. „Există o putere divină care te pune în mișcare”, spune Socrate discutând cu rapsodul *Ion*. La fel gândește și protagonistul romanului nostru atunci când încearcă să păstreze echilibrul universului, invocând teoriile pythagoreice și neopythagoreice ale armoniei universale. Dar faptele evoluează în cheie postmodernă. Treptat textul se transformă într-o operă a naratorului, o lume pe care o domină și o administrează cu apetit demiurgic. El supraveghează ordinea universală, ordine de care aminteau și cei trei filozofi ai Greciei Antice citați în text – Anaxagoras, Empedocle, Democrit.

Și, pentru a ține lucrurile sub control, personajul trebuie, soluție ingenioasă, să intre în miezul cuvintelor:

Trebuie acționat în mod radical. Să intru chiar în stup. Acolo, unde cuvintele sunt concentrate la maximum, unde colcăie. Nu știu cum s-o spun mai acceptabil, dar pe scurt – dau buzna în text. Da, intru în cărți [...]. Dar nu am altă scăpare. Mi-am dat seama că exact în cărți, dar nu în toate cărțile, doar în romane, dar nu în toate romanele, doar în câteva bine alese se ascund cuvintele mamă, care sunt gata să-și ia zborul și să roiască acel ceva pe care nu pot să-l numesc. [...] Mă simt tot mai pregătit. Caut crăpături în text pe unde să intru. Cred că nu e prea înțelept să intru pe la început. Începutul e puternic, sintaxa plină de nerv și pot fi descoperit ușor. Îmi trebuie o

¹ T.S. Eliot, *Burnt Norton*, în *Patru cvartete*, București, Ed. Univers, 1971, trad. Sorin Mărculescu, p.19

² T.S. Eliot, *Miercurea cenușii*, trad. Lidia Vianu, *Scenarii lirice moderne. De la T.S. Eliot la Paul Valery*, EUB, 1983, p. 141.

³ Platon, *Opere*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, trad. Dan Slușanschi și Petru Creția, p. 140.

⁴ N. Balotă, *T.S. Eliot*, în *Arte poetice ale secolului XX*, Ed. Minerva, 1976, București, p. 443.

divagație lirică, o descriere amănunțită care aduce cuvintele într-o stare de reverie, și eu să mă bag ca o foaie de hârtie fremătând din când în când dusă de vânticel răzleț, sau ca o șopârlă micuță furișându-se sub pietre¹.

Coborârea în Text, printre spații narrative, litere, sintaxă și stilistică, am întâlnit-o și la optzeciștii români (Mircea Nedelciu, Ioan Groșan și înseamnă, de fapt, înțelegerea Lumii prin care, până acum, am rătăcit debusolați. Un refugiu într-o astfel de lume, dintr-un univers ininteligibil, inacceptabil, nesatisfăcător.

Eroul poate totul. O spune și o reamintește lectorului cu responsabilitate umbrită de un vag orgoliu. El este cel răspunzător de bunul mers al lucrurilor:

Mă chinui să explic organizației că echilibrul a amenințat. Și ceea ce se poate întâmpla nu e lucrul de care se tem toți. Nu apocalipsa e înspăimântătoare. [...] Războiul mondial e ceva inofensiv. Ceea ce se poate întâmpla în orice moment e de departe mult mai îngrozitor și, din nefericire, foarte greu de observat. [...] În scurt timp tot felul de lucruri stranii vor începe să se întâmple cu noi toți. Lucruri care nu sunt scânteietoare ca apocalipsa și de aceea la început nimni n-o să le dea importanță. Și cel mai rău este că eu nu pot să le descriu amănunțit și exact. Am la îndemână cuvintele, dar nu pot s-o fac. Nu trebuie².

Cu figura sa de etern perdant în armonia familială și căutător neistovit al dreptății universale, protagonistul este un excentric în adevăratul sens al cuvântului. Are hobby-uri bizare: îl pasionează istoria wc-ului, îi plac muștele, ba chiar are o asemenea prietenă, citește *Manualul apicultorului* pentru a înțelege de ce nevasta l-a făcut trântor, are înclinații voyeuriste- trage cu urechea la tot felul de istorioare picante spuse la o cafea: „Mă ascund în spatele ziarului și ascult ce-și vorbesc oamenii, mă dizolv în poveștile lor ca un cub de zahăr în cafea. Dacă voyeurismul e legat de ochi și de văz, atunci cum se numește ascultatul? Un fel de voyeurism al urechii”³; vrea să adopte obiceiuri daoiste: „Îi povestesc, după ce îmi caut mult cuvintele despre un obicei daoist care se numește «Să bem o cană de ceai fără cana de ceai», în cazul nostru «să vorbim, fără să vorbim». Era să spun «să ne sărutăm, fără să ne sărutăm»”⁴; citează texte din filozofia chineză: „Cuvintele slujesc la prinderea sensului. Când sensul a fost prins, cuvintele pot fi uitate.// De-aș putea să găsesc pe cineva care a uitat cuvintele, ca să stau de vorbă cu el”⁵; caută să devină un iluminat: „Numai în copilărie putem să devenim iluminați, numai în acești șapte ani, când suntem lăsați singuri cu noi înșine. Șapte ani în afara societății. Șapte ani fără țară. Șapte ani de anarhie. Fiecare zi numai a ta. Fiecare zi

¹ Gospodinov, *op.cit.*, p.112.

² *Idem*, p.103.

³ *Ibidem*, p.95.

⁴ *Ibidem*, p.76

⁵ *Ibidem*, p.94.

destinată descoperirii universului prin joc”¹; își pune întrebări filozofice după modelul celor din evul mediu: „câți draci încap în vârful unei litere”²; își propune să scrie un roman fațetat, așa cum ochii muștei sau albinei sunt formați din fațete, este un cititor împătimit al lui Salinger, ba chiar, în joc postmodern, finalul unui capitol este înlocuit cu final povestirii *O zi desăvârșită pentru peștii-banană*, fără a-l avertiza printr-un vreun semn grafic pe cititor; re trăiește anii copilăriei prin ochii lui Karlsson de pe acoperiș, personajul lui Astrid Lindgren, cunoaște filozofia zeu, îl citește pe Alfred Schutz (filozof austriac) și pe Harold Garfinkel (sociolog american). Și, nu în ultimul rând, pentru ca scrierile să-i fie cât mai veridice, umblă cu un scaun-balansoar în spate și-și petrece cât mai mult timp printre oamenii străzii, devenind într-un final, unul de-al lor. Planurile narrative evoluează rapid, decorurile se schimbă cu celebritate și la un moment dat nu mai știi cine este cel care-și rememorează experiențele și deziluziile personale – vagabondul, naratorul sau autorul.

Romanul este inedit deopotrivă prin structură și perspectivă. Prima este mobilă, interșangibilă, deschisă și, pe alocuri, derutantă. Capitolele, având ca titlu un număr de la 1 la 47 intercalează pasaje narative cu titluri cât mai stranii: *00, scurtă istorie a WC-ului, Nota redactorului, Un ultim epigraf*. Este, de fapt, un joc livresc de perspective postmoderne, un spațiu al dislocărilor, rupturilor și reinsertiilor.

Gheorghe Gospodinov este un prozator capabil să realizeze un lucru, în aparență, simplu. Și anume, să-și împiedice cititorii să ghicească ceea ce va urma. Cu greu, la proximele lecturi, observi mecanismele narative, modelul complex și atât de insolit după care autorul își creează ficțiunea. Avem senzația pregnantă de repetiție, reduplicare, iar fiecare capitol reia și potențează perspectiva anterioară. Viitorul a fost deja parcurs, trecutul va fi proiectat în scene actuale, iar prezentul pare o iluzie realistă. Schema urmează din nou versurile lui Eliot, autor atât de drag personajului: „În început îmi e sfârșitul [...] Și ceea ce ai e ceea ce nu ai/ Și unde ești e acolo unde nu ești”³.

Capitolele cărții sunt secvențe ale unei istorii, numai că ordinea lor nu este cronologică Gheorghe Gospodinov le amestecă bine, ca pe un pachet de cărți, adăugând motto-uri care derutează și mai mult. Iată câteva exemple ale provocării intelectuale la care e supus lectorul: „Un oarecare domn K. Knaute a congelat niște broaște și ele se rupeau ușor, dar pe cele care s-au păstrat întregi, le-a pus într-o încăpere încălzită și după 7-8 ore s-au dezghețat și au înviat de tot” (Rev. „Priroda”, 1904); sau: „614 Glande mamare – Poligoane// 1030 Vise – Mișcare de rezistență// 934 Limbi slave – Cofetării” (din Catalogul Bibliotecii Naționale); sau: „Italia? Acolo toți poartă cizme și mănâncă broaște...”; sau: „O să mă fac vânzător de înghețată/ Și o să dau faliment în fiecare iarnă”.

La a doua lectură însă, realizăm că totul se îmbină, se armonizează și creează efectul scontat. Deși proza respinră un aer dezinvolt, nonșalant, ea suscită la maxim

¹ *Ibidem*, p.118.

² *Ibidem*, p.107.

³ T.S. Eliot, *East Coker*, în „Secolul 20”, nr. 7/1969, trad. Sorin Mărculescu, pp. 63-67.

background-ul cultural al cititorului. Platon, Aristotel, Empedocle, Anaxagore, Eliot, Salinger, Michel Foucault, filozofia zen și practicile daoiste vor fi citate pentru a dezvălui elaborată compoziție disimulată sub firescul narațiunii. Perspectiva multiplă, citatul, colajul, fragmentarea, autoreferențialitatea, toate aceste recuzite postmoderne sunt folosite copios de Gheorghii Gospodinov, autor fascinat de limite, de ceea ce se află „dincolo” de substanța lucrurilor.

Un roman natural este o carte despre Bulgaria anilor '90, o ficțiune care ne arată cum „a fost”, dar și cum „am fost” în acele vremuri. Și cum, poate, continuăm să fim.

Bibliografie

- Balotă, Nicolae, *T.S.Eliot în Arte poetice ale secolului XX*, București, Ed. Minerva, 1976
Eliot, T. S., *East coker*, în „Secolul 20”, nr. 7, 1969, trad. Sorin Mărculescu, p.63-67
Eliot, T. S., *Miercurea cenușii*, în Lidia Vianu, *Scenarii lirice moderne. De la T. S. Eliot la Paul Valery*, București, Editura Universității București, 1983
Gospodinov, Gheorghii, *Естествен роман*, Plovdiv, Janet 45, 2006
Grigorov, Dobromir, *Това е текст за Естествен роман на Георги Господинов*, <http://liternet.bg/library/about/g/gospodinov.htm>
Minkov, Boris, *Светът, видян през мухите и клозета*, <http://liternet.bg/library/about/g/gospodinov.htm>,
Mojeiko, Edvard, *Постмодерното в Естествен роман на Георги Господинов*, în *По следите на модернизма и постмодернизма*, Sofia, Boian Penev, 2004, p.82-89
Platon, *Opere*, vol.II, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, trad. Dan Slușanschi și Petru Creția
Sabourin, Vladimir, *Тези към Естествен роман*, <http://liternet.bg/library/about/g/gospodinov.htm>